

Д.С.Володін,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ

У статті проведений аналіз та систематизація визначень і залежностей між термінами: «постіндустріальне суспільство», «інтелектуальна власність», «нематеріальні активи», «інтелектуальний капітал». Уточнена сутність економічної категорії «інтелектуальний капітал підприємства», а також проаналізовані класифікаційні ознаки елементів інтелектуального капіталу підприємства та методологічні засади управління ним.

In the article were analyzed, systematized and found dependences of definitions: «postindustrial society», «intellectual property», «intangible assets» and «intellectual capital». Also was defined essence of economic category – «intellectual capital of enterprise», and also was analyzed classification signs of elements of enterprise's intellectual capital and main methods of its managing.

На даному етапі розвитку світової економічної системи спостерігаються процеси переходу від індустріального до постіндустріального виробництва, глобалізації, інформатизації, технологічної революції. Результатом цих процесів є підсилення інтелектуального фактору, поява «економіки, яка ґрунтується на знаннях» [1].

За останні 20 років суттєво збільшилась розбіжність між вартістю підприємства, яка зафіксована у їх балансових звітах та оцінкою цієї вартості з боку інвесторів. Це свідчить, що фактичною основою ринкової оцінки постають не тільки матеріальні фактори, а й нематеріальні, в основі яких лежить нова «інтелектуальна» форма капіталу. Частка нових або удосконалених технологій, продукції, обладнання, які містять нові знання або рішення, у розвинених країнах сягають 70-85% приросту ВВП.

Фундаментальні основи використання інформації та знань як факторів виробництва були розроблені у працях К.Маркса, А.Маршалла, Й.Шумпетера тощо. Серед досліджень, присвячених питанням управління інтелектуальними ресурсами на макроекономічному рівні заслуговують на особливу увагу роботи Д.Белла «Грядущее постиндустриальное общество», П.Друкера «Посткапиталистическое общество», Г.Беккер «Людський капітал: теоретичний та економічний аналіз». У наукових працях цих науковців висвітлено проблематику постіндустріального суспільства.

Інтелектуальний капітал є предметом обговорення багатьох

теоретиків і практиків управління. Серед теоретиків варто згадати зарубіжних вчених-основоположників: Свейбі, Каплана, Нортон, Едвінсона; науковців, які досліджували методи управління інтелектуальним капіталом: П.Друкер, Х.Ітамі, І.Нонака, Х.Текеучі, Т.Стюарт, Т.Давенпорт, А.Прусак, Б.Лев, А.Брукінг, А.Козырев, А.Гапоненко, А.Чухно, О.Бутнік-Сіверський, О.Кендюхов тощо. Серед практиків управління варто відзначити компанії: Skandia AFS, Dow-Chemical, The Canadian Imperial Bank of Commerce, Celemi, Ernst & Young, KPMG, Deloitte & Touche, Xerox, Gemini, McKinsey.

Забезпечення конкурентоспроможності української економіки неможливе без розуміння специфіки постіндустріального бізнесу, без усвідомлення ролі інтелектуального капіталу і оволодіння навиками управління ним. Сучасне підприємство для досягнення високих соціально-економічних результатів повинно акцентувати свою увагу на знаннях підприємства. Неможливо уявити ефективну діяльність компаній за відсутності значної частини інтелектуальних працівників; знань, що нагромаджені в інформаційній системі; досвіду взаємовідносин з контрагентами тощо.

Тому можна стверджувати, що розвиток методології управління інтелектуальним капіталом має високу актуальність для теорії і практики управління українськими підприємствами.

Однак в Україні питання побудови на вітчизняних підприємствах інституту інтелектуального капіталу недостатньо досліджене. Саме тому метою нашого дослідження є розкриття сутності інтелектуального капіталу та виявлення основних теоретичних аспектів управління ним.

Для розробки моделі управління інтелектуальним капіталом та розробки параметрів і показників оцінки ефективності даного управління необхідно чітко деталізувати сутність інтелектуального капіталу підприємства та визначити його структуру.

Вважається, що термін «інтелектуальний капітал» вперше був використаний Дж. Гелбрейтом у 1969 р. Інтелектуальний капітал – узагальнююче поняття для визначення нематеріальних цінностей, які об'єктивно підвищують ринкову вартість компанії, і використовується, в основному, менеджерами для оцінки бізнесу в умовах економіки знань.

На думку Е.Брукінга, „Інтелектуальний капітал – це термін для

позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати, підсилюючи власні конкурентні переваги. Складовими частинами інтелектуального капіталу є: людські активи, інтелектуальна власність, інфраструктурні і ринкові активи” [2, с.31].

В.А.Іноземцев визначає інтелектуальний капітал таким чином: „Інформація і знання, ці специфічні за своєю природою і формам участі у виробничому процесі чинники, в рамках фірм приймають форму інтелектуального капіталу” [2, с. 340].

Складові частини інтелектуального капіталу, згідно з точкою зору В.А.Іноземцева: перша – людський капітал, втілений в працівниках компанії у вигляді їх досвіду, знань, навиків, здібностей до нововведень тощо; друга – структурний капітал, що включає патенти, ліцензії, торгові марки, організаційну структуру, бази даних, електронні мережі [2, с. 342].

Під інтелектуальним капіталом того або іншого суб'єкта Б.Б.Леонт'єв розуміє вартість сукупності інтелектуальних активів, що є у нього, включаючи інтелектуальну власність, його природні і надбані інтелектуальні здібності і навички, а також накопичені ним бази знань і корисні відносини з іншими суб'єктами [3, с.101].

Головна функція інтелектуального капіталу – істотно прискорювати приріст прибутку за рахунок формування і реалізації необхідних підприємству систем знань, відносин, які, у свою чергу, забезпечують його високоефективну господарську діяльність. Зокрема, інтелектуальний капітал підприємства визначає якість його системи управління .

Найбільш глибоко поняття інтелектуального капіталу розкриває Л.Едвінсон – „особливе поєднання людського капіталу (реальні і потенційні інтелектуальні здібності, а також відповідні практичні навички працівників компанії) і структурного капіталу (складові капіталу компанії, що задаються такими специфічними факторами, як зв'язки зі споживачами, бізнес-процеси, бази даних, бренди та ІТ-системи). Це здатність трансформувати знання і нематеріальні активи у фактори, які створюють багатство (і відповідну вартість) за рахунок особливого ефекту від «примноження» людського капіталу на структурний” [4, с. 9].

Погоджуючись з вищенаведеними думками, слід зазначити, що в умовах становлення «нової» економіки значно зростає роль знань, кваліфікації та загальної інформованості працівників

підприємства, але необхідно зазначити, що ця ідея яка не має вартісного вираження, ще не є капіталом.

Загалом, виходячи із вищенаведеного, структуру інтелектуального капіталу можна подати на рис. 1.

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу організації

Поступова трансформація результатів наукових досліджень у капітал, від використання якого автор чи власник отримує економічний ефект, відбувається в декілька етапів:

✓ трансформація наукової продукції в об'єкти права інтелектуальної власності шляхом юридичного закріплення ексклюзивних прав авторів чи власників результатів наукових досліджень на їх застосування, реалізацію, розповсюдження та інші форми використання;

✓ комерціалізація об'єктів прав інтелектуальної власності в статусі товару, фундаментальною ознакою якого є ціна. Комерційне використання об'єктів інтелектуальної власності як товару потребує їх вартісної оцінки. Визначення оціночної вартості таких об'єктів необхідне не лише при операціях купівлі-продажу, а й при приватизації підприємств, їх внесенні до статутного капіталу, передачі в оренду та інших трансакціях;

✓ капіталізація об'єктів інтелектуальної власності як нематеріальних активів в балансі, що потребує правильного їх обліку та достовірного відображення інформації про первісну та залишкову вартість цих специфічних ресурсів підприємств.

Виходячи із запропонованих підходів щодо визначення, структуризації та формування інтелектуального капіталу, пропонується розвиток та управління інститутом інтелектуального

капіталу на підприємстві здійснювати таким чином:

- 1) Чітко класифікувати та вартісно обрахувати належні підприємству нематеріальні активи.
- 2) Розробити систему показників які б кількісно охоплювали структурні елементи інтелектуального капіталу.
- 3) Ввести до аналізу окрему форму капіталу – людський капітал, через постійне вдосконалення кваліфікації працівників підприємства та активізації й мотивації творчої діяльності та раціоналізаторських пропозицій.
- 4) Шляхом активного впливу на людський капітал підприємства через його працівників, створити належну організаційну структуру управління підприємством, яка б відповідала умовам діяльності підприємства та особливостям зовнішнього середовища.
- 5) Через рекламні заходи, впровадження різноманітних програм лояльності сформувати позитивний імідж підприємства серед клієнтів-покупців та постачальників-партнерів.
- 6) Намагатися підтримувати на належному рівні внутрішню корпоративну культуру, впроваджувати систему соціальної відповідальності бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Вороніцький Я. Створення польської системи інновацій та побудова економіки, яка ґрунтується на знаннях // Регіональна економіка. – 2006. – №1. – С.164-173.
2. Иноземцев В.А. За пределами экономического общества. – М.: Academia - Наука, 1998. – 640 с.
3. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе. – М.: Акционер, 2002. – 200 с.
4. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 248 с.
5. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций // Новая постиндустриальная волна на Западе / Под редакцией В.А.Иноземцева. – М.: Academia, 1999.

О.Ф.Івашина, к.е.н, Б.В.Літовченко, к.е.н.,
Академія митної служби України,
м. Дніпропетровськ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається актуальна наукова проблема розробки загальнотеоретичної концепції економічного розвитку. Доводиться необхідність зміни парадигми економічного розвитку та інституціонального аспекту дослідження.

The urgent scientific problem of developing general theoretic conception of economical growth is examined in this article. The necessity of changing economic growth paradigm and institutional aspect of the research is proved.